

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО. ПОЛІТИКА В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Газдайка-Василишин І.Б.

ЗАХОПЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТА ЯК ЗАРУЧНИКА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

УДК 343.43

Актуальність проблеми. Чинні кримінально-правові норми, що спрямовані на охорону діяльності журналістів і закріплені у різних статтях Кримінального кодексу України (далі – ККУ), породжують проблеми як доктринального, так і правозастосовного характеру, зокрема проблеми кримінально-правової кваліфікації, неоднотипного їх застосування та, пов'язані із цим, гострі наукові дискусії. Однією із таких кримінально-правових норм є норма, закріплена статтею 349-1 ККУ, – «Захоплення журналіста як заручника». Проблемними і невирішеними в цьому аспекті є наступні питання: підстави (чинники) соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за вказане діяння; невизначеність щодо спеціального потерпілого від вказаного злочину; проблеми розмежування цього складу із суміжними складами кримінальних правопорушень (зокрема, із тими, що передбачені статтями 146, 147, 171 ККУ); формулювання факультативних ознак суб'єктивної сторони цього складу злочину. Тому наукове осмислення проблем, що виникають під час кримінально-правової характеристики захоплення журналіста як заручника, видається актуальним та необхідним.

Стан дослідження проблеми. Питання, дотичні до означеної проблематики, широко досліджуються в доктрині українського кримінального права, зокрема у дослідженнях таких науковців, як Буряк К.М. [1], Веприцький Р.С., Гладкова Є.О. [2], Заєць І.С. [3], Каплій О.В. [4], Лихова С.Я. [5], Марін О.К. [6], Марко С.І. [2], Медицький І.Б. [7], Митрофанов І.І. [8], Овчарук Ю.В. [9], Павликівський В.І. [10, 11], Пономарьова М.С. [12], Письмен-

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ський Є.О. [13, 18], Шаблистий В.В. [14] та інші. Проте, предмет більшості з цих досліджень є значно ширшим, аніж описана вище проблематика, натомість «вузько-спеціалізоване» дослідження теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за захоплення журналіста як заручника не здійснювалось.

Метою даної статті є дослідження та пошук шляхів розв'язання теоретичних та практичних проблем, що виникають під час кримінально-правової характеристики захоплення журналіста як заручника.

Виклад основного матеріалу. У 2015 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» [15] Кримінальний кодекс було доповнено низкою спеціальних норм, серед яких і стаття 349-1 ККУ «Захоплення журналіста як заручника». Метою прийняття цього Закону було «забезпечення додаткових гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів, зокрема і в частині посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти журналістів» [16]. Насправді ж цим законом поставлено більше запитань, аніж надано відповідей. Першочергово слід відзначити, що внесення цих змін, «призвело до невиправданого збільшення обсягу кримінального закону, причому за рахунок кількості, а не якості кримінально-правових норм» [17, с. 41]. Науковці взагалі ставлять під сумнів потребу появи у тексті кримінального закону цих спеціальних норм, відзначаючи при цьому достатність наявного арсеналу кримінально-правових заборон [5]. Поява у КК України зазначеної вище категорії злочинів проти журналістів майже відразу науковою громадськістю була сприйнята неоднозначно і отримала негативні відгуки щодо відповідних законодавчих змін [18, с. 93].

Проте, аналізована кримінально-правова норма зберігає свою чинність уже сім років, протягом яких жодні зміни до неї не вносились. Практика застосування цієї кримінально-правової норми також доволі промовиста – Єдиний державний реєстр судових рішень (станом на 01.09.2022) не містить жодного вироку в даній категорії справ. Пояснення цього факту може бути різним:

або стаття 349-1 КК настільки сувора і «страшна», що чудово виконує свою превентивну функцію і тому ніхто не вчиняє такого роду злочинів; або ж і до прийняття цієї норми ніхто не вчиняв такого роду злочинів; або ж усі захоплення журналістів як заручників залишаються латентними.

Дослідники проблем кримінальної відповідальності за злочини проти журналістів, що мали місце ще до прийняття вказаних вище спеціальних норм, посилаючись на дані Інституту масової інформації, вказували на достатню поширеність посягань на журналістів, зокрема, у 2014 році зафіксовано 7 випадків убивств журналістів, 286 випадків побиття і нападів на журналістів, 148 випадків перешкоджання їх законній професійній діяльності та 138 випадків цензури; у 2015 році – 2 вбивства, 58 нападів, 105 перешкоджань, 12 випадків цензури [4, с. 75]. Проте, жодної згадки про захоплення журналістів, як заручників, у цих дослідженнях немає. Насправді, відносна поширеність захоплення журналістів, як заручників, доволі незначна. Якщо такі випадки і мають місце, то вони поодинокі. Специфіка професійної діяльності журналістів сприяє тому, що випадки вчинення правопорушень щодо них набувають неабиякого розголосу та резонансу. Тому, якщо не з офіційної статистики, то із засобів масової інформації громадськість би чула та знала про них. Отож, видається, що відносна поширеність цих посягань не є чинником, який свідчить на користь соціальної зумовленості кримінальної відповідальності за їх вчинення.

А як щодо інших підстав соціальної зумовленості відповідальності за захоплення журналістів як заручників, таких як: суспільна небезпечність, доцільність протидії цим посяганням кримінально-правовими засобами; традиції вітчизняної законодавчої практики щодо боротьби з цими посяганнями; зарубіжний досвід застосування кримінально-правових засобів протидії злочинам цього виду [19, с. 249]?

Суспільна небезпечність таких діянь, як захоплення заручників, незаконне позбавлення волі, без сумніву є значною. Саме тому, за такі діяння встановлена кримінальна відповідальність у статтях 146, 147 ККУ. Інша річ – підвищена суспільна небезпеч-

ність таких дій, вчинених щодо журналістів (членів їх сімей та їх близьких родичів). Чи справді вона настільки вища, що потребує регулювання спеціальною кримінально-правовою нормою? Загальновідомо, що внесення до ККУ спеціальних норм перш за все має обумовлюватись підвищеним (або пониженим) рівнем суспільної небезпечності діяння порівняно з діянням, передбаченим загальною нормою. У цьому аспекті, як зазначалось у попередніх дослідженнях, чинна стаття 349-1 КК породжує такі запитання:

- чому воля, особиста безпека журналіста розцінюється як більша соціальна цінність, ніж воля та безпека усіх інших осіб, та потребує посиленого кримінально-правового захисту (ще й без жодної «прив'язки» цього складу злочину до законної професійної діяльності журналістів)?

- мета захоплення журналіста як заручника визначена кримінальним законом, як спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови його звільнення. Як у такому випадку кваліфікувати захоплення журналіста як заручника, вчинене з метою спонукати інших осіб до вчинення (чи не вчинення) будь-яких дій, як умови звільнення заручника? За статтею 147 КК? Чому тримання журналіста «як заручника» з метою, до прикладу, спонукати його повернути позичені ним кошти, або утриматись від статевих зв'язків із дружиною винного, або вчинити будь-які інші дії, не пов'язані із професійною діяльністю потерпілого повинно впливати на кваліфікацію цього діяння та збільшувати ступінь його суспільної небезпечності (порівняно із випадками вчинення такого ж роду діянь щодо працівників інших професій чи безробітних)? [17, с. 41]

Відповідаючи на перше запитання, варто погодитись з позицією Маріна О.К., який зазначає, що «привілею» бути спеціальним потерпілим у кримінальному праві повинен кореспондувати обов'язок нести відповідальність за сумлінне використання своїх можливостей, якими особа наділена у зв'язку зі спеціальним статусом, який додатково охороняється. Таким способом забезпечується баланс між правом та обов'язком. Адже очевидно, що інші особи, спеціальний статус яких надає їм додатковий кримінально-правовий захист (службові особи, особи, які надають публічні

послуги), несуть кримінальну відповідальність за зловживання таким статусом, або за недбале його використання – іншими словами: за умисне чи необережне заподіяння шкоди власне завдяки тим додатковим можливостям, які дано їм за професією (посадою, службою, наданням послуг тощо) [6, с. 203]. Детальніше про феномен злочинів, що вчиняються журналістами в процесі їх професійної діяльності, та про необхідність криміналізації поширення завідомо недостовірної інформації через засоби масової інформації йдеться у дослідженні Є.О. Письменського [13].

Водночас, в контексті статті 349-1 ККУ варто також додати, що привілей бути спеціальним потерпілим, безумовно, повинен бути пов'язаний із законною професійною діяльністю журналіста. Натомість, суб'єктивна сторона складу «Захоплення журналіста як заручника» не характеризується факультативною ознакою – мотивом – «вчинене у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності». Щодо формулювання іншої факультативної ознаки суб'єктивної сторони цього складу – мети – то воно також доволі невдале, оскільки вказує на спонукання до вчинення або невчинення будь-якої дії (знову ж таки без зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності).

За таких умов, суспільна небезпечність захоплення журналіста як заручника також не є чинником, який свідчить на користь соціальної зумовленості суворішої (аніж та, що передбачена загальними нормами статей 146, 147 ККУ) кримінальної відповідальності за нього.

Стосовно «традицій» вітчизняної законодавчої практики щодо боротьби з посяганнями на журналістів, варто зазначити, що вони перебувають на стадії формування, становлення. А вже до 2001 року на рівні кримінального закону професійна діяльність журналістів не охоронялась. Прийнятий у 2001 році ККУ містив єдину статтю 171 – «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів», яка до 2015 року уособлювала собою кримінально-правову охорону журналістської діяльності. Згодом, у 2016 році (уже після доповнення КК низкою зазначених вище спеціальних норм щодо охорони такої діяльності) вона була прийнята у новій редакції [20]. Проте, у теорії кримінального права

висловлюються застереження і до цієї оновленої редакції, зокрема Овчарук Ю.В. стверджує, що «положення ст. 171 ККУ недостатньо виконують ті завдання, які повинна виконувати будь-яка кримінально-правова норма»; «поверхневий огляд проблем кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів дає право на висновок, що кримінально-правовий захист свободи слова в Україні потребує подальшого вдосконалення, вочевидь і шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства» [9, с. 287].

Згаданим вище законом [20] статтю 163 ККУ «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер» було доповнено такою кваліфікуючою ознакою, як «вчинені щодо державних чи громадських діячів, журналіста». І знову ж таки – без прив'язки до здійснення ними своєї службової, громадської чи професійної діяльності.

Сподіваючись, що такі підходи не стануть традицією, зазначу, що на даному етапі тенденції розвитку кримінально-правової охорони професійної діяльності журналістів зводяться до збільшення кількості спеціальних кримінально-правових норм, «розпорошеності» кримінально-правового регулювання цієї сфери, казуїстичного підходу, який, як видається, часто полягає у «списуванні» з інших спеціальних норм, які присвячені охороні інших спеціальних потерпілих у зв'язку з їх службовою чи іншою діяльністю (інколи – невдалому списуванню, як у випадку конструювання статті 349-1 ККУ). Варто констатувати, що ці тенденції порушують системність кримінального закону (зокрема, доволі дивно виглядає стаття 171 КК, розміщена в розділі V Особливої частини КК, що об'єднує кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, у той час, коли кримінальним правопорушенням проти журналістів присвячено розділ XV Особливої частини КК); призводять до труднощів у правозастосовній діяльності, до проблем кримінально-правової кваліфікації (зокрема тих, що викликані проблемами розмежування «спеціальних» складів як між собою,

так і від «загального» складу та від інших суміжних складів); нерідко стають предметом критики з боку наукової спільноти.

Тому таку (доволі нетривалу) історію вітчизняної кримінально-правової охорони журналістської діяльності навряд чи можна визнати чинником, що свідчить на користь соціальної обумовленості «окремої» кримінальної відповідальності за захоплення журналістів як заручників.

Стосовно зарубіжного досвіду застосування кримінально-правових засобів протидії злочинам цього виду Павликівський В.І. зазначає наступне: «законодавство більшості пострадянських країн встановлює відповідальність за посягання на свободу слова та професійну діяльність журналістів»; «законодавство країн Західної Європи та Північної Америки не містить кримінально-правових заборон порушень зазначених прав. Зазначений стан обумовлений тривалою і успішною історією розвитку засобів масової інформації в цих державах, ефективністю регулятивних норм, чітким закріпленням і безперечним виконанням конституційних вимог про захист і реалізацію права громадян на свободу слова» [11, с. 15]. Аналогічні висновки зроблені також І.Б. Медицьким, який стверджує, що «кримінальне законодавство абсолютної більшості держав континентальної Європи не виділяє окремих норм, спрямованих на захист такого різновиду професійної діяльності, як журналістика»; зазначає, щ кардинально інша ситуація має місце у державах пострадянського простору, проте «жоден із законодавців (окрім українського), не вбачає за необхідне виділяти ще й спеціальні норми відповідальності за посягання на права та інтереси вказаних потерпілих у зв'язку із здійсненням ними професійної діяльності» [7, с. 31]. Отож, у жодній із зарубіжних держав не передбачено «спеціальної» кримінальної відповідальності за захоплення журналіста як заручника. Від себе ще раз акцентую, що у статті 349-1 ККУ (як і у частині 2 статті 163 ККУ), український законодавець «на додачу» ще й «забув» вказати на зв'язок передбачених там діянь із законною професійною діяльністю журналіста.

Враховуючи євроінтеграційний курс України та прагнення до гармонізації нашого законодавства із законодавством держав

ЄС, варто зазначити, що зарубіжний (європейський) досвід застосування кримінально-правових засобів протидії злочинам цього виду також не свідчить на користь соціальної обумовленості окремої кримінальної відповідальності за захоплення журналіста як заручника.

Щодо доцільності протидії такому посяганню кримінально-правовими засобами, як ще одному чиннику соціальної обумовленості кримінальної відповідальності, буду вкрай лаконічною. Безперечно, що вчинення таких дій, як захоплення, тримання особи як заручника, має визнаватись кримінально протиправним та кримінально караним діянням. І воно таким визнається не лише в Україні, але й в більшості цивілізованих держав. А от у доцільності окремої посиленої протидії захопленню журналістів як заручників є глибокі сумніви, аргументація яких наведена вище. Окрім того, стаття 349-1 ККУ, як видається, є одним з прикладів девальвації, знецінення кримінально-правової заборони. Адже «надмірна увага до кримінального закону з боку законодавця та намагання вирішити соціально-політичні та економічні питання за допомогою коригування кримінального закону призводить до надміру кримінально-правової заборони, що в кінцевому підсумку призводить до такого негативного явища, як девальвація кримінально-правової заборони»; внаслідок такої девальвації «чинний кримінальний закон просто «засмічений», збільшений до непомірних розмірів» [22].

Отож, кримінальна відповідальність, встановлена статтею 349-1 КК, не є соціально обумовленою. До слова кажучи, автори проекту нового ККУ, вочевидь, також так вважають, адже Проект не передбачає такого складу кримінального правопорушення, як захоплення журналіста як заручника [21]. Більше того, не передбачено там і окремого складу злочину «захоплення заручників». Натомість статтею 4.4.5 Проекту передбачається відповідальність за злочин третього ступеня «Позбавлення особистої свободи людини». Якщо ж він поєднаний «з примушуванням органу державної влади, органу місцевого самоврядування, міжнародної організації чи представництва іноземної держави, фізичної чи юридичної особи вчинити дію або утриматися від вчинення дії як

умови звільнення захопленого заручника», то ця ознака підвищує на два ступеня тяжкість вказаного злочину [21]. Фактично, тримання особи, як заручника, є кваліфікуючою ознакою незаконного позбавлення волі. І така пропозиція, на мій погляд, є цілком слушною та обґрунтованою.

Щодо охорони законної професійної діяльності журналістів, Проект нового ККУ містить такі норми:

- Стаття 4.7.12 «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів» (проступок);

- Стаття 9.7.5. Насильство у зв'язку з виконанням особою службових повноважень чи професійних обов'язків (зокрема як журналіста), реалізацією суб'єктивного права чи виконанням юридичного обов'язку (злочин 1 ступеня);

- Стаття 9.7.6. Вплив на особу, яка виконує службові повноваження чи професійні обов'язки, зокрема журналіста (злочин 1 ступеня);

- Стаття 4.7.3. визнає ознакою, що підвищує тяжкість злочину на один ступінь, вчинення щодо журналіста такого діяння, як обмеження інформаційних прав людини (цей злочин 1 ступеня передбачений статтею 4.7.7 Проекту) [21].

Повертаючись до чинного кримінального закону, варто зауважити, що окрім соціальної необумовленості кримінальної відповідальності, що передбачена статтею 349-1 КК, є низка інших доктринальних та практичних проблем, пов'язаних із нею. Коротко проаналізуємо окремі з них:

1. Хто є спеціальним потерпілим від цього злочину? Власне «журналіст» у вузькому розумінні чи ведучий програми, коментатор, кореспондент, оглядач також? Згідно з приміткою до ст. 345-1 КК України «під професійною діяльністю журналіста ... слід розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням

чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів».

Згідно з Законом «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» журналіст – творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) – відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України.

Саме «прив'язка» до класифікатора є однією з проблем визначення поняття журналіста, оскільки в класифікаторі журналістську професію об'єднано з письменниками та редакторами. У Класифікаторі відсутній окремий поділ на журналістів, письменників і редакторів. Перелік включає такі професії: ведучий програми, випусковий, випусковий відповідальний, драматург, журналіст, інокореспондент, коментатор, кореспондент, кореспондент власний, кореспондент спеціальний, літературний співробітник, оглядач, оглядач політичний, письменник, редактор, редактор відповідальний, редактор з рекламування фільмів, редактор літературний, редактор науковий, редактор технічний, редактор художній, член головної редакції, член колегії (редакційної).

Як видається, до журналістських професій (в широкому розумінні) із цього переліку відносяться: ведучий програми, журналіст, інокореспондент, коментатор, кореспондент, кореспондент власний, кореспондент спеціальний, оглядач, оглядач політичний.

Водночас, варто зазначити, що перешкоджати законній професійній діяльності журналістів можна і шляхом протиправного впливу на інших осіб (наприклад, знищення відеокамери оператора, який здійснює відео зйомку журналіста; або протиправний вплив на редактора з метою спотворення інформації, зібраної журналістом; або ж утримання членів знімальної групи, як заручників, з метою спонукати журналіста до виконання чи не виконання якогось свого професійного обов'язку, як умови їх звільнення тощо). Яку кримінально-правову оцінку повинні отримувати такого роду діяння. Хто саме відноситься до «журна-

лістів», як спеціальних потерпілих (і мова йде не лише про ст. 349-1 ККУ, а про всі статті, де використане поняття журналіста). Видається, що однозначну відповідь на це питання, буквально тлумачачи норми закону, отримати неможливо. Вона залежатиме від того, розширювальне чи звужувальне тлумачення отримає поняття «журналіст».

2. Ще однією проблемою є згадане вище порушення системності кримінального закону, спричинене внесенням «спеціальних» норм про охорону журналістів в аспекті «зниженого» віку кримінальної відповідальності. Адже, ч. 2 ст. 22 КК у переліку злочинів, відповідальність за які настає з 14-річного віку:

- вказує на захоплення заручників (ст. 147 ККУ), проте не згадує про захоплення журналіста, як заручника (ст. 349-1 ККУ);

- перераховує усі злочини, пов'язані із посяганням на життя спеціальних потерпілих, проте, статтю 348-1 КК до цього переліку не включає;

- вказує на кваліфіковані види умисного знищення та пошкодження майна, водночас не згадуючи про умисне знищення чи пошкодження майна журналіста (ч. 2 ст. 347-1 ККУ)

Таким чином кримінальній відповідальності за посягання на життя журналіста, знищення чи пошкодження майна журналіста, захоплення журналіста як заручника не підлягатимуть особи у віці від 14 до 16 років. Хоча дії цих осіб можна кваліфікувати за «загальними» нормами. Наприклад, як умисне вбивство чи замах на умисне вбивство (за відповідною частиною статті 115 КК) або як кваліфіковане умисне знищення чи пошкодження майна (за частиною 2 статті 194 КК). Проте, із захопленням журналіста як заручника все не так однозначно. Якщо особа у віці від 14 до 16 років захопила журналіста як заручника, з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії, то такого роду діяння не можна кваліфікувати, ані за ст. 147 ККУ як захоплення заручників (бо ця стаття передбачає іншу мету), ані за ст. 349-1 ККУ (бо вік кримінальної відповідальності в цьому злочині – 16 років), ані за ст. 146 як незаконне позбавлення волі або викрадення людини (бо там також встановлений загальний, а не знижений вік кримінальної відповідальності). А от

у випадку, коли винний у віці від 14 до 16 років затримає журналіста як заручника з метою спонукати родичів затриманого, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення журналіста-заручника, тоді його дії слід кваліфікувати за ст. 147 ККУ, як захоплення заручників. Така «несистемність» підходу зумовлена наступною проблемою.

3. Недосконалістю формулювання факультативних ознак суб'єктивної сторони аналізованого складу злочину. Про невинуватості відсутність серед них мотиву злочину (зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності) ще раз згадувати не буду. А от формулювання мети цього злочину варто детальніше проаналізувати. Як уже зазначалось вище, у статті 349-1 ККУ вона сформульована наступним чином: «з метою спонукання цього журналіста вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника». Таке формулювання мети є доречним лише для тих випадків, коли в якості заручника затримані близькі родичі чи члени сім'ї журналіста. А самого журналіста спонукають до вчинення (або невчинення) певної дії, як умови їх звільнення. Водночас, дія, до вчинення чи невчинення якої спонукають журналіста, має бути пов'язана із його професійною діяльністю (а не будь-якою, як зазначено у чинній редакції статті 349-1 КК).

Натомість, якщо самого журналіста утримують «як заручника» і його ж спонукають вчинити (чи не вчинити) будь-яку дію, то в принципі відсутнє захоплення заручника, як таке. Адже, згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови заручник – це «особа, насильно затримувана однією з воюючих сторін, щоб мати змогу вимагати що-небудь від держави, організації, групи і т. ін., до яких належить ця особа»; згідно з Економічною енциклопедією «заручник - особа, примусово захоплена для того, щоб забезпечити виконання певних вимог, пред'явлених тим, хто зацікавлений у визволенні». Якщо ж певні вимоги ставляться безпосередньо до особи, яка насильно утримується винним, то такі дії утворюють склад злочину «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», а не «Захоплення заручників». Вказівка

ж на «будь-яку» дію взагалі позбавляє смислу існування кримінально-правової норми, закріпленої у ст. 349-1 ККУ. Адже логіка виділення цього «спеціального» складу полягає у посиленій кримінально-правовій охороні законної професійної діяльності журналіста, а не осіб-журналістів безвідносно до їх діяльності. Адже, формально склад «Захоплення журналіста як заручника» буде наявним, до прикладу, у ситуації, коли винний позбавляє волі журналістку і вимагає в неї здійснення акту сексуального характеру, після якого обіцяє її звільнити. Абсурдність такої кримінально-правової оцінки цих дій видається очевидною.

Висновки щодо описаної у цій статті проблематики полягають у наступному – найбільш правильним та обґрунтованим способом законодавчого унормування теоретико-прикладних проблем, пов'язаних із кримінальною відповідальністю за захоплення журналістів як заручників, видається виключення статті 349-1 ККУ із Кримінального кодексу України. За таких умов, захоплення журналіста, як заручника, здійснене у зв'язку із його законною професійною діяльністю слід буде кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 171 ККУ та відповідною частиною статті 146 або 147 ККУ (залежно від того, кого спонукають до вчинення чи невчинення дій: самого журналіста, чи третіх осіб, до прикладу, редакцію видання, у якому він працює).

1. Буряк К. М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та криминологічне дослідження: Дис. ... к.ю.н. ...12.00.08. Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2018. 251 с.
2. Веприцький Р. С., Гладкова Є. О. Кримінально-правовий аналіз злочинних посягань на свободу слова та перешкоджання професійній діяльності журналістів: науково – методичні рекомендації. Харків: ХНУВС, 2016. 68 с.
3. Заєць І.С., Марко С.І. Особливості кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналістів // Науковий вісник НАВСУ, 2020. № 1 (114). С. 19-30.
4. Каплій О. В. Посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти журналістів у світлі адаптації законодавства Укра-

- їни про діяльність ЗМІ до Європейських стандартів // *Новітні кримінально-правові дослідження*. Миколаїв, 2016. С. 74–76.
5. Лихова С. Я. Криміналізація суспільно-небезпечних діянь проти журналістів як приклад порушення принципу структурності кримінального закону. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/16308>.
 6. Марін О. Кримінально-правова охорона журналістів в Україні: рефлексія підходу. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2018. Вип.66. С. 198–208.
 7. Медицький І.Б. Кримінально-правові гарантії професійної діяльності журналіста: зарубіжний досвід. Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). Львів, 2016. С.30-32.
 8. Митрофанов І. І. До розуміння формулювання «кримінально-правове забезпечення охорони професійної діяльності журналіста» // *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року)*. Київ, 2016. С. 398–403.
 9. Овчарук Ю. В. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за перешкодження законній професійній діяльності журналістів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 280 – 288.
 10. Павликівський В.І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 39 с.
 11. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні: монографія. Харків, 2016. 486 с.
 12. Пономарьова М.С. Перешкодження законній професійній діяльності журналіста як мета у складі злочину, передбаченому ст. 375 КК України. *Публічне право*. 2017. № 2 (26). С. 147–154.
 13. Pysmenskyu Y. The phenomenon of journalism-related crimes under the circumstances of hybrid war in Ukraine // *Croatian International Relations Review - CIRR XXIII (80) 2017*, p. 155-185
 14. Шаблистий В. В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони» // *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2(13). С. 78–85.
 15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльно-

- сті журналістів» від 14 травня 2015 року № 421-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-19#n8>.*
16. Пояснювальна записка до законопроекту від 24.01.2014 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52566
17. Газдайка-Василишин І.Б. *Проблемні аспекти кримінально-правового захисту професійної діяльності журналістів//Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 13 листопада 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. с. 41-42.*
18. Письменський Є.О. *Злочини у сфері професійної діяльності журналістів у контексті забезпечення потреб українського суспільства на сучасному етапі його розвитку // Вісник Кримінологічної асоціації України № 1 (12): збірник наукових праць. Харків, 2016. С. 90-103*
19. Газдайка-Василишин І.Б. *До питання соціальної зумовленості кримінальної відповідальності за некорисливі злочини проти власності // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. Львів, 2006. Вип. 3. С. 248-258.*
20. Закон України від 4 лютого 2016 року № 993-VIII *Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-19#n9>*
21. *Проект Кримінального кодексу України: контрольний текст станом на 14.07.2022 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/07/14/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-14-07-2022.pdf>*
22. *Hazdayka-Vasylyshyn I.B., Gapchich V.O., Marin O.K., Romantsova S.V., Sozanskyi T.I. Deprecation of the criminal ban // Journal of Hunan University (Natural Sciences). 2021. Vol. 48. No. 10. URL: <https://johuns.net/index.php/publishing/131.pdf>*

Газдайка-Василишин І.Б. Захоплення журналіста як заручника: проблеми теорії та практики

Аналізуються норми чинного Кримінального кодексу України в частині, що стосується кримінальної відповідальності за захоплення журналістів як заручників. Досліджуються чинники (обставини) соціальної обумовленості окремої, посиленої кримінальної відповідальності за такого роду діяння. Зокрема, проаналізовано суспільну небезпечність; відносну поширеність такого виду злочину, як захоплення журналіста як заручника; досліджено традиції вітчизняної законодавчої практики щодо боротьби з цими посяганнями; зарубіжний досвід застосування кримінально-правових засобів протидії злочинам цього виду; доцільність протидії цим посяганням кримінально-правовими засобами. Зроблено

висновок, що окрема (встановлена спеціальною нормою) кримінальна відповідальність за захоплення журналістів як заручників, не є соціально обумовленою.

Підтримується позиція, згідно з якою привілей журналіста бути спеціальним потерпілим у кримінальному праві повинен поєднуватись із обов'язком нести відповідальність за сумлінне використання своїх можливостей, пов'язаних із професійною діяльністю журналіста.

Досліджено кримінально-правову охорону законної професійної діяльності журналіста, запропоновану в Проекті Кримінального кодексу України, розробленому Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи.

Аналізуються такі теоретико-прикладні проблеми кримінальної відповідальності за злочин, передбачений статтею 349-1 Кримінального кодексу України: проблема тлумачення поняття «журналіст»; проблема порушення системності кримінального закону в аспекті «зниженого» віку кримінальної відповідальності; недосконалість формулювання факультативних ознак суб'єктивної сторони аналізованого складу злочину (відсутності прив'язки цього складу злочину до законної професійної діяльності журналіста).

В результаті дослідження зроблено висновок про необхідність виключення статті 349-1 із Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінально-правова охорона професійної діяльності журналіста; кримінальні правопорушення проти журналістів; захоплення журналіста як заручника.

Hazdayka-Vasylyshyn I.B. Taking hostage a journalist: problems of theory and practice

The provisions of the current Criminal Code of Ukraine, which relate to criminal responsibility for taking journalists as hostages, are analyzed. The factors (circumstances) of the social conditionality of separate, enhanced criminal liability for this kind of criminal act are researched. In particular, public danger; the relative prevalence of this type of criminal offence, such as taking hostage a journalist are analyzed; the traditions of domestic legislative practice, as well as foreign experience of using criminal-legal measures in counter such violations are discussed; the expediency of counteracting these encroachments by criminal-law means are considered. It was concluded that separate (established by a special norm) criminal liability for taking journalists as hostages is not socially conditioned.

The position, according to which the privilege of a journalist to be a special victim in criminal law should be combined with the obligation to bear responsibility for conscientious use of opportunities related to the journalist's professional activities is supported.

The criminal law protection of legal professional activity of a journalist, proposed in the Project of the Criminal Code of Ukraine, developed by the Working Group on Law Development of the Legal Reform Commission is researched.

Theoretical and applied problems of criminal responsibility for the crime under Article 349-1 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the problem of violation

of the consistency of the criminal law in the aspect of «reduced» age of criminal liability and are analyzed; the imperfection of the formulation of the optional features of the subjective side of the analyzed composition of the crime (lack of linking this composition of the crime to the legitimate professional activity of a journalist) has been substantiated.

As a result of the research, a conclusion was made about the necessity exclusion of Article 349-1 from the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal-law protection of the journalist's professional activity; taking hostage a journalist; criminal offences against journalists.

Козич І. В.

ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БОРТЬБИ З КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ НАСИЛЬСТВА

УДК 343.2.01

Успішне функціонування та розвиток будь-якого суспільства включає адекватне реагування на явища та процеси, що становлять для нього небезпеку. Суспільство, усвідомивши реальність таких загроз для себе, застосовує певні заходи для того, щоб їх нейтралізувати. Відтак, адекватна реакція на виклики, загрози, протидія небезпечним соціальним явищам, які мають місце у даний період в державі та які прогножуються у майбутньому, є критерієм розвиненості, організованості, зрілості та розумності суспільства.

Саме така реакція з боку суспільства та держави потрібна у справі протидії злочинності, значну частину якої складають кримінальні правопорушення, що вчиняються з застосуванням насильства. Сучасні умови становлення української державності, проблеми глобалізації суспільства потребують ефективних заходів протидії злочинності з врахуванням всієї системи кримінально-правових, кримінологічних та політологічних знань, зокрема і щодо протидії з таким діянням.